

Dariusz Walencik

Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku

---

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 38/2, 367-379

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. DARIUSZ WALENCIK

Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie

TROSKA BISKUPA DIECEZJALNEGO O UTRZYMANIE DUCHOWIEŃSTWA W UJĘCIU *KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU*

Kanon 384 z *Kodeksu prawa kanonicznego* (KPK) z 1983 r. nakłada na biskupa diecezjalnego¹ (który w przypadku duchownych diecezjalnych jest równocześnie ordynariuszem inkardynacji) obowiązek szczególnej troski o podległych mu duchownych². Troska ta ma charakter wielopłaszczyznowy. Biskup powinien bowiem: wysłuchiwać kapłanów jako swoich pomocników i doradców; stać na straży przysługujących im uprawnień; troszczyć się o to, aby mogli wypełniać właściwie spoczywające na nich obowiązki; troszczyć się, by mieli do dyspozycji odpowiednie pomoce, a także instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego oraz intelektualnego. Innymi słowy, biskup ma im zapewnić formację permanentną, za którą jest osobiście odpowiedzialny. Jego troska ma również dotyczyć zabezpieczenia duchownym godziwego utrzymania oraz opieki socjalnej³.

Analiza kan. 384

Obowiązek szczególnej troski o podległych biskupowi duchownych ma swoje podstawy prawne: po pierwsze – w stosunku inkardynacji, ponieważ ordynariusz inkardynacji na mocy prawa inkardynacji zaciąga obowiązek daleko idącej odpowiedzialności i szczególnej troski o duchownego w zakresie duchowo-bytowym⁴,

¹ Jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, z biskupem diecezjalnym są zrównani w prawie: prałat terytorialny, opat terytorialny, wikariusz apostolski, prefekt apostolski, ordynariusz wojskowy, administrator apostolski ustanowiony na stałe.

² W tekście kanonu jest co prawda mowa o prezbiterach, ale jego szczegółowa analiza pozwala wysunąć wniosek, iż obowiązek biskupa diecezjalnego odnosi się do wszystkich duchownych bez uszczerbku dla stałych diakonów w myśl kan. 281 § 3.

³ Por. kan. 384 w związku z kan. 281; *Dekret o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis”* [dalej: DK] 7, 20, 21; *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”* [dalej: DB] 16; P a u l u s P P. VI, *Litterae apostolicae motu proprio Ecclesiae Sanctae datae. Normae ad quaedam exsequenda Sacrosancti Concilii Vaticani II decreta statuuntur*, 6 VIII 1966 [dalej: ES], nr I, 8, „Acta Apostolicae Sedis” 1966, s. 757–787; (tekst polski w: „Posoborowe Prawodawstwo Kościelne” [dalej: PPK], t. I, z. 1, nr 54–149); *Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium Ecclesiae Imago de pastoralis ministerio Episcoporum*, 22 II 1973 [dalej: EI], Typis Polyglottis Vaticanis 1973, nr 107–117; (tekst polski w: PPK, t. VI, z. 1, nr 10374–11035).

⁴ Por. kan. 271 § 1; 1274.

a ten z kolei nabywa określone uprawnienia⁵; po drugie – w przynależności do prezbiterium danej diecezji, bowiem „[...] stosownie do struktury prezbiterium obowiązek tej szczególnej troski rozciąga się w pełnym zakresie jedynie na kapłanów tworzących rdzeń prezbiterium, tj. inkardynowanych do diecezji”⁶. Podstawę odmiennego stanowiska w prezbiterium stanowi zróżnicowana miara dyspozycyjności kapłana⁷, gdyż biskup może tylko w sposób ograniczony i uwarunkowany dysponować kapłanami pracującymi w Kościele partykularnym, powierzonym jego trosce, ale do niego nie inkardynowanymi. Po trzecie – w wykonywanej przez duchownego posłudze (por. kan. 281 § 1), a konkretniej – w pełnej, nieograniczonej czasowo (dozgonnej) dyspozycyjności.

Tak więc te same podstawy prawne, które stanowią o prawie duchownego do godziwego utrzymania, nakładają na jego hierarchicznego przełożonego (biskupa diecezjalnego) korelatywny obowiązek. Mamy zatem tutaj do czynienia z relacją prawną, ponieważ konkretne prawo jednego podmiotu pociąga za sobą odpowiadający mu obowiązek drugiego podmiotu. Jednak w razie bezprawnej odmowy przyjęcia urzędu lub popełnienia przestępstwa podlegającego karze, które czyni duchownego niezdatnym do powierzenia mu i piastowania przezeń urzędów duchownych, traci on tym samym prawo do utrzymania⁸. Zgodnie z kan. 1746, również usuniętemu proboszczowi biskup powinien zapewnić utrzymanie czy to przez przydzielenie mu innego urzędu, jeśli jest nadal zdatny go pełnić czy też przez wyznaczenie pensji, zależnie od potrzeby i stosownie do okoliczności. Ze względu na przyczynę usunięcia proboszcza różny jest zakres i obligatoryjność powyższego zobowiązania nałożonego na biskupa. Jeśli usunięty proboszcz pracował bezowocnie bez własnej winy⁹, a tym bardziej, jeśli przez wiele lat pracował ofiarnie dla dobra Kościoła, zapewnienie mu odpowiedniego utrzymania jest bezspornym obowiązkiem biskupa. W innych sytuacjach „[...] względy humanitarne mogą domagać się uregulowania tej sprawy”¹⁰. Natomiast jeśli z okoliczności wynika, że zapewnienie utrzymania usuniętemu proboszczowi jest zbyt ciężkie lub niewskazane, biskup nie jest zobligowany do zapewnienia mu pełnego utrzymania według ogólnie przyjętych norm¹¹.

⁵ Por. np. kan. 281 § 1, § 2; 283 § 2.

⁶ W. Schmitz, *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, [w:] *Kościół i prawo*, red. J. Krukowski, t. XI, Lublin 1993, s. 151.

⁷ Por. H. Müller, *Diözesane und quasidiözesane Teilkirchen*, [w:] *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Hrsg. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983 [dalej: HdbKathKR], s. 332.

⁸ Por. F. J. H. Reinhardt, *Recht auf Unterhalt und Versorgung*, [w:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici von 1983*, Hrsg. K. Lüdicke [dalej: MK], can. 281/4.

⁹ Por. kan. 1740; 1741; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1994, s. 395–397.

¹⁰ Tamże, s. 399.

¹¹ Szerzej na ten temat zob.: F. Romita, *De parochorum amotione, translatione et renuntiatione iuxta Vaticanum II*, „Monitor Ecclesiasticus” 1969, s. 430–450; J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 172–179; T. Pieronek, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, „Prawo Kanoniczne” 1989, nr 1/2, s. 27–43; E. Sztafrowski, *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne” 1992, nr 1/2,

W prawodawstwie posoborowym spotykamy zatem bardzo szczegółowe regulacje prawne dotyczące zabezpieczenia duchownym bytu materialnego, słusznego i sprawiedliwego wynagrodzenia, urlopów, ubezpieczenia społecznego, opieki lekarskiej, zabezpieczenia na lata starości i na wypadek niezdolności do pracy, a także wskazania odnośnie do teologicznego i ogólnego dokształcania się duchowieństwa oraz formacji ascetyczno-pastoralnej. Ta wielopłaszczyznowa troska biskupa o duchownych została szeroko omówiona w instrukcji o pasterskiej posłudze biskupów *Ecclesiae imago* w nr 107–117. Wszystko to stanowi zakres obowiązku biskupa względem duchownych i zostało ujęte w kan. 384 nowego KPK.

Prawo osób duchownych do utrzymania pociąga za sobą roszczenie prawne, ponieważ wynika ono ostatecznie ze stosunku inkardynacji (która prawnie determinuje wykonywaną przez duchownego posługę), jego realizacja jest obowiązkiem zwierzchnika inkardynacji¹², który powinien zatroszczyć się o utrzymanie duchownych oraz o ich socjalne zabezpieczenie. Roszczenie duchownych obejmuje więc zakres § 1 i § 2 kan. 281 i odnosi się do wszystkich duchownych bez uszczerbku dla stałych diakonów w myśl § 3 tegoż kanonu¹³. Tak więc prawo do utrzymania, obejmując *remuneratio* oraz *praevidentia socialis* i *assistentia socialis*, jest roszczeniem kompleksowym, dotyczącym zarówno prawa do godziwego wynagrodzenia za aktywną służbę, jak i prawa do pomocy socjalnej (*securitatis socialis*) w formie opieki prewencyjnej (ubezpieczenia) i opieki społecznej (renta, emerytura) na wypadek choroby, inwalidztwa, niezdolności do wykonywania posługi, podeszłego wieku¹⁴. W konsekwencji kryterium, którym powinien kierować się biskup diecezjalny przy realizacji tego roszczenia prawnego, stanowi fakt pełnienia przez duchownego służby na rzecz diecezji. Natomiast nie jest brany pod uwagę rodzaj służby, którą wykonuje duchowny. Rodzaj zajmowanego urzędu może mieć jedynie wpływ na wysokość wynagrodzenia, przy czym chodzi tutaj o diecezjalne urzędy kościelne związane z wewnętrzną organizacją Kościołów partykularnych¹⁵. Zatem prawodawca kościelny wprowadził w prawodawstwie po-

s. 35–69, zwłaszcza s. 61–62, 64–66; K. Orzeszyna, *Przyczyny administracyjnego usunięcia proboszcza*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 2003, nr 16, s. 68–79.

¹² Por. KPK, kan. 384; H. J. F. Reinhardt, *Recht auf Unterhalt und Versorgung*, MK, can. 281/5–7; H. Schwendenwein, *Die Zugehörigkeit einem geistlichen Heimatverband*, [w:] HdbKathKR, s. 201; W. Schmitz, *Fragen des Inkardinationsrechtes*, [w:] *Ecclesia et Ius. Festschrift für A. Scheuermann zum 60. Geburtstag*, München–Paderborn–Wien 1968, s. 146–152; tenże, *Die Weisungen des Vaticanum II zur Altersversorgung der Presbyter*, [w:] *Ius et salus animarum. Festschrift für B. Panzram*, Hrsg. U. Mosiek, H. Zapp, Freiburg 1972, s. 139–158; tenże, *Besoldung und Versorgung des Diözesanklerus vom ausgehenden 18. Jahrhundert bis zur Rechtslage aufgrund des Codex Iuris Canonici von 1983*, Egelsbach–Frankfurt–Washington 1995, s. 98; tenże, *Die Sustentation der Kleriker*, [w:] *Administrator Bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias. S. Ritter zum 70. Geburtstag*, Hrsg. H. Paarhammer, Salzburg 1987, s. 181–185; R. Althaus, *Verschiedene Vermögensmassen*, MK, can. 1274/2.

¹³ Por. tamże, MK, can. 1274/3.

¹⁴ Por. kan. 281; 1274 § 1, § 2; H. Schwendenwein, *Überlegungen zur 3. Session des Internationalen Kirchenrechtskongresses in Fribourg 1980*, „Prawo Kanoniczne” 1982, nr 3/4, s. 291; W. Schmitz, *Besoldung und Versorgung*, s. 98; H. J. F. Reinhardt, *Recht auf Unterhalt*, MK, can. 281/6.

¹⁵ Por. kan. 506; 531; 538; 551; R. Althaus, *Verschiedene Vermögensmassen*, MK, can. 1274/3.

soborowym oraz w KPK nową zasadę determinującą obowiązek utrzymania duchownych, który to obowiązek wynika ze służby danemu Kościołowi partykularnemu¹⁶. Służyć zaś mogą mu nie tylko duchowni do niego inkardynowani, lecz także „kapłani obcy” (DB 28). Ci pierwsi pozostają wobec własnego Kościoła partykularnego w relacji służby prawnej (inkardynacja) i faktycznej (praca), natomiast drudzy jedynie w relacji służby faktycznej, choć również uregulowanej prawem. Istotnym *novum* w tej dziedzinie jest dowartościowanie relacji służby faktycznej i zrównanie jej w prawach z relacją służby prawnej. W przypadku duchownych pracujących poza własną diecezją następuje rozdzielenie ich relacji służby prawnej od faktycznej. Przy ustaleniu obowiązku utrzymania tych duchownych kryterium pierwszorzędym jest relacja faktycznej służby, a drugorzędym i uzupełniającym – relacja służby prawnej.

Norma kan. 384 koresponduje z wieloma innymi normami KPK, co równocześnie wypukla jej obligatoryjny charakter. Zgodnie z kan. 384 biskup diecezjalny ma obowiązek zatroszczyć się o utrzymanie duchownych, szczególnie inkardynowanych do jego diecezji, zgodnie z obowiązującymi przepisami. Kan. 295 § 2 nakłada na prałata personalnego obowiązek zabezpieczenia utrzymania duchownych, którzy zostali wyświęceni w celu pełnienia służby w prałaturze personalnej. Ordynariusz inkardynacji zgodnie z kan. 271 § 1 zobowiązany jest podpisać specjalną umowę z biskupem diecezjalnym miejsca, do którego jego duchowni udają się celem podjęcia tam posługi. W umowie tej powinien on uwzględnić ustalenie praw i obowiązków również związanych z utrzymaniem tych duchownych¹⁷. Biskup diecezjalny może dokonać wtórnej inkardynacji zgodnie z kan. 269, jeśli została ważnie dokonana ekskardynacja, duchowny wyraził na piśmie wolę służby nowemu Kościołowi partykularnemu, a także domaga się tego konieczność lub pożytek danego Kościoła partykularnego, przy zachowaniu przepisów prawa do godziwego utrzymania. Wreszcie kan. 1274 § 1 nakłada na biskupa diecezjalnego fakultatywny obowiązek utworzenia funduszu diecezjalnego, którego zadaniem jest zagwarantowanie utrzymania duchownym pełniącym posługę na rzecz tej diecezji. Chociaż powyższy przepis ma charakter fakultatywny, w sytuacji, gdy w inny sposób nie zapewniono duchownym utrzymania, obowiązek ten staje się dla biskupa wiążący¹⁸.

W wyżej wymienionych przepisach „[...] głównie zastosowany jest warunkowy tryb rozkazujący lub orzecznikowe *gerundivum*, tym samym pod względem językowym powszechnie obowiązujący prawny charakter tych norm jest wystarczająco podkreślony”¹⁹. Na podstawie tych przepisów ordynariusz inkardynacji jest praw-

¹⁶ Por. J. M. Ribas, *Incardinación y distribución del clero*, Pamplona 1971, s. 245.

¹⁷ Por. DK 10, W. Schmitz, *Die Sustentation der Kleriker*, [w:] *Administrator Bonorum...*, s. 180; tenże, *Fragen des Inkardinationsrechtes*, [w:] *Ecclesia et ius. Festschrift für A. Scheuermann zum 60 Geburtstag...*, s. 146–150; H. Schwendenwein, *Die Zugehörigkeit einem geistlichen Heimatverband*, [w:] *HdbKathKR*, s. 201; tenże, *Das neue Kirchenrecht*, Graz 1983, s. 550.

¹⁸ Por. W. Schmitz, *Die Sustentation der Kleriker*, [w:] *Administrator Bonorum...*, s. 181.

¹⁹ Tamże; por. G. Dole, *L'assicurazione dei chierici nel diritto comparati*, [w:] *AA VV, Lo stato giuridico dei ministri sacri nel Codice di Diritto Canonico*, Libreria Editrice Vaticana 1984, s. 196–208.

nie zobowiązany do zatroszczenia się o utrzymanie swoich duchownych. W każdym przypadku, z uwzględnieniem klauzul obostrzających²⁰, powinien troszczyć się o to, żeby duchowny otrzymał odpowiednie utrzymanie²¹. Zakres tego obowiązku biskupa obejmuje również emerytowanych proboszczów. Biskup diecezjalny obowiązany jest wówczas zapewnić zrzekającemu się proboszczowi odpowiednie utrzymanie i mieszkanie, mając na uwadze normy wydane przez konferencję episkopatu²². Z kolei konferencja biskupów powinna zatroszczyć się o zapewnienie odpowiedniego i godziwego utrzymania biskupom zrzekającym się urzędu²³, biorąc jednak pod uwagę fakt, że obowiązek ten w pierwszej kolejności obciąża diecezję, której służyli (por. kan. 402§2). Tak więc do konferencji biskupów należy przede wszystkim wydanie ogólnych norm co do sposobu zapewnienia przez poszczególne diecezje godziwego utrzymania emerytowanemu biskupowi²⁴. Koszty tego utrzymania powinna zatem ponieść głównie diecezja, w której biskup pracował.

Fakultatywny obowiązek utworzenia funduszu wynagrodzeń i funduszu socjalnego

Biskup diecezjalny zgodnie z kan. 384 ponosi osobistą odpowiedzialność za zapewnienie godziwego utrzymania duchownym pełniącym posługę na rzecz jego diecezji, powinien więc pozostawać w takiej sytuacji, aby mógł podjąć temu zobowiązaniu²⁵. Z tego względu KPK, regulując kwestię zarządu dobrami diecezjalnymi, przewiduje powołanie instytucji gromadzącej dobra przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią posługę dla dobra diecezji.

Kan. 1274 § 1 stanowi: „W poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono”. Instytucja taka powinna zatem istnieć w każdej diecezji²⁶. Wolno jednak przyjąć, iż tam, gdzie utrzymanie duchowieństwa jest zabezpie-

²⁰ Por. kan. 290–293; 1350; 1746.

²¹ Por. W. S c h m i t z, *Die Sustentation der Kleriker*, [w:] *Administrator Bonorum...*, s. 181.

²² Por. DB 31; ES I, 20 § 3; M. Ż u r o w s k i, *Ważniejsze zagadnienia dotyczące duchowieństwa w nowym Kodeksie z 1983r.*, [w:] *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 84; T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, *Lud Boży. Jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1991, s. 279; H. J. F. R e i n h a r d t, *Erledigung des Pfarramtes*, MK, can. 538/6; W. S c h m i t z, *Besoldung und Versorgung...*, s. 98.

²³ Por. DB 21; ES I, 11; kan. 401; 402; 411.

²⁴ Por. A. V a l l i n i, *De figura episcopi coadiutoris et auxiliaris secundum doctrinam Concilii Oecumenici Vaticani II recognoscenda*, „*Apollinaris*” 1967, s. 177–214; E. S z t a f r o w s k i, *Biskupi koadiutorzy i pomocnicy*, „*Prawo Kanoniczne*” 1979, nr 3/4, s. 55–79; tenże, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. II, Warszawa 1985, s. 94–95, 100–101; T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, *Lud Boży. Jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 192–193, 195; W. S c h m i t z, *Besoldung und Versorgung...*, s. 99.

²⁵ Por. R. A l t h a u s, *Verschiedene Vermögensmassen*, MK, can. 1274/3.

²⁶ G. Marcuzzi uważa, iż norma ta ma charakter bezwzględnie obowiązkowy – por. G. M a r c u z z i, *Il sostentamento del clero nella normativa codiciale latina*, [w:] AA VV, *Il sostentamento del clero nella legislazione canonica e concordataria italiana*, Città del Vaticano 1993, s. 63, gdzie autor pi-

czony w inny sposób, wspomniana instytucja nie jest obligatoryjna²⁷. Norma mówi bez różnicy o *clerici*, obejmuje więc diakonów stałych (z uwzględnieniem ograniczeń wprowadzonych przez § 3 kan. 281), prezbiterów, a nawet samego biskupa diecezji²⁸. Życzenie co do powołania diecezjalnej instytucji utrzymania duchownych wyraził już Sobór Watykański II²⁹, a prawodawstwo posoborowe uwzględniło ten postulat w formie bardziej szczegółowych przepisów³⁰.

Komisja do spraw Reformy CIC dołączyła do projektu nowej Księgi V z 1977 r. odpowiednią normę³¹, która ustanowiła *tres instituta*: 1° *pro cleri sustentatione*, 2° *pro praevidentia sociali clericorum*, 3° *pro aliis Ecclesiae necessitatibus*. W czasie dyskusji postulowano, aby udzielonych konferencjom biskupów lub poszczególnym biskupom diecezjalnym kompetencji nie ujmować zbyt szczegółowo, uwzględniając tym samym normy prawa partykularnego³². Chodziło zatem o zredagowanie norm ogólnych bez formułowania bezwzględnych nakazów.

Konsultorzy zebrani na sesji 22 IX 1979 r. – w czasie której ten właśnie kanon był przedmiotem rozległej dyskusji – zastanawiali się najpierw nad jego systematycznym przyporządkowaniem. Ostatecznie przyjęto wniosek, aby kanon ten umieścić w tytule *De administratione benorum*, ponieważ wiele elementów powyższej normy mieści się w ramach tego tytułu³³. Poruszono następnie zagadnienie uprawnień konferencji biskupów, argumentując, iż sprzeciwiają się one relacjom między biskupami a wspomnianymi konferencjami. Radzono, by zlecić to zadanie poszczególnym biskupom, nie może ono bowiem być *contractus operae* między duchownym a wspólną masą dóbr. W konsekwencji doprowadziło to do skreślenia odpowiedniej formuły: „advigilent Episcoporum Conferentiae, iuxta normas ab ipsis condendas”. Zwrot „fundamentaliter aequali” uznano za niezgodny z postanowieniami Soboru Watykańskiego II, które stawiają wynagrodzenie w związku z „ipsius muneris naturae cum temporum locorumque conditionum” (por. DK 20), i zastąpiono go poprzez odnośnik – „ad normam canonis...” – do schematu Księgi II *De Populo Dei*, a co za tym idzie, objęto prawem do utrzymania także duchownych spoza danej diecezji, którzy aktualnie pełnią w niej służbę. Wreszcie dołączono do tekstu normy zastrzeżenie: „nisi aliter sustentationi clericorum provisum sit”³⁴.

---

sze: „Erygowanie specjalnej instytucji jest obowiązkowe w każdej diecezji; ustala się to przez użycie czasownika nakazującego *habeatur*”.

²⁷ Por. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV, pod red. W. Wójcika, J. Krukowskiego, F. Lempy, Lublin 1987, s. 69.

²⁸ Por. R. Althaus, *Verschiedene Vermögensmassen*, MK, can. 1274/3.

²⁹ Por. DK 8, 20, 21.

³⁰ Por. ES I, 8; EI 117, 136–137.

³¹ Por. *Schema canonum Libri V De iure patrimoniali Ecclesiae*, can. 16 § 1: „Ad vigilet Episcoporum Conferentiae, iuxta normas ab ipsis condendas, ut in singulis dioecibus habeatur speciale institutum quod bona vel oblationes colligat eum in finem ut honestae necnon fundamentaliter aequali sustentationi omnium clericorum, qui in populi Dei servitium muneris funguntur, apte provideatur”; (tekst polski w: PPK, t. XI, z. 2, nr 21386).

³² Por. „Communicaciones” [dalej: ComCan] 1977, s. 271.

³³ Por. ComCan 1980, s. 408.

³⁴ Por. tamże, s. 408–410; W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] *Komentarz do Kodeksu*

Po wejściu powyższych uwag (*relationes*) do schematu KPK z 1980 r. doszło do dalszych dyskusji na forum Komisji do Spraw Reformy CIC. Jeden z konsultorów proponował, żeby do diecezjalnego funduszu wynagrodzeń włączyć ofiary *iura stolae* oraz przeznaczyć go tylko na utrzymanie duchowieństwa diecezjalnego. Realizację pierwszego postulatu pozostawiono prawu partykularnemu, drugi natomiast odrzucono, argumentując, że ze względów sprawiedliwości wszyscy duchowni (zarówno diecezjalni, jak i zakonni) pełniący posługę na rzecz diecezji mają prawo do korzystania z utrzymania pochodzącego z funduszu. Wypowiedziano się również przeciw ponownemu przyjęciu sformułowania „fundamentaliter aequali”, wskazując na możliwość szczegółowej regulacji prawnej poprzez prawo partykularne³⁵.

Na temat bazy materialnej diecezjalnego funduszu wynagrodzeń kan. 1274 § 1 wypowiada się bardzo ogólnie, stanowiąc, iż instytucja ta powinna gromadzić dobra i ofiary (*bona vel oblationes colligat*). Terminu „colligere” nie należy tutaj rozumieć aktywnie w sensie przeprowadzonej zbiórki, lecz raczej biernie – jako miejsce, instytucję zbierającą wszelkie wartości majątkowe przeznaczone na utrzymanie duchownych³⁶. Prawodawca, używając terminów „bona vel oblationes”, nie posłużył się pojęciami synonimicznymi – nawet przy założeniu, iż „bona” może być rozumiane jako pojęcie nadrzędne, którego zakres obejmuje dobra materialne zarówno ruchome, jak i nieruchome oraz wszelkie uprawnienia majątkowe uznane i prawnie chronione. Uwzględniając kontekst powyższej normy, należałoby termin „bona” rozumieć raczej jako już istniejącą własność Kościoła, co staje się jeszcze wyraźniejsze na tle kan. 1272, który przewiduje rezygnację z wynagrodzenia pobieranego z własnego beneficjum na rzecz wynagrodzenia otrzymywanego z diecezjalnego funduszu wynagrodzeń. Natomiast dochody z dotychczasowych beneficjów powinny być, w miarę możliwości, stopniowo przekazywane na rzecz tegoż funduszu. Niemniej jednak realizacja kan. 1272, mając wzgląd na różnorakie uwarunkowania historyczne, nasuwa szereg problemów i wymaga pertraktacji ze Stolicą Apostolską, z państwami, a także patronami poszczególnych beneficjów kościelnych. Istotne znaczenie ma tutaj stanowisko właściwej konferencji biskupów, do której zadań – po rozważeniu lokalnej sytuacji, ewentualnie istniejących powiązań z państwem i licząc się z wolą fundatorów – należy wydanie szczegółowych przepisów uzgodnionych i zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską.

Dalszy napływ dóbr (*bona*) przewiduje kan. 1303 § 2. Stanowi on, iż dobra pobożnej fundacji nieautonomicznej (*pia fundatio non autonoma*), jeśli zostały powierzone publicznej osobie prawnej podległej biskupowi diecezjalnemu, po upływie określonego czasu – określonego przez prawo partykularne – powinny być przekazane diecezjalnemu funduszowi wynagrodzeń, chyba że jest wyraźnie wyjawiona odmienna wola ofiarodawcy. W takiej sytuacji dobra te przypadają samej osobie prawnej.

Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. IV..., s. 68.

³⁵ Por. ComCan 1984, s. 31–32.

³⁶ Por. R. A l t h a u s, *Verschiedene Vermögensmassen*, MK, can. 1274/5a.

Pojęcie „oblaciones” określa ogólnie ofiary obowiązkowe względne (*iura stolae, stips oblata*) wiernych. Co prawda prawodawca pozostawił prawu partykularnemu do rozstrzygnięcia kwestię ich przekazania do funduszu wynagrodzeń, jednakże mogłyby to odpowiadać zasadniczym intencjom reformy systemu utrzymania duchowieństwa. W przeciwnym razie duchowni mieliby (w porównywalnych warunkach) – obok wynagrodzenia podstawowego, ustalonego według diecezjalnego systemu wynagrodzeń – dalsze dodatkowe dochody, które różniąc się wysokością, mogłyby doprowadzić do znacznej niesprawiedliwości³⁷. Sprzeciwiałoby się to zaleceniom dekretu o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II, który stwierdza: „Wynagrodzenie zaś pobierane przez kogokolwiek winno być – przy uwzględnieniu zarówno charakteru zadania, jak też okoliczności miejsca i czasu – zasadniczo jednakowe dla wszystkich znajdujących się w takiej samej sytuacji” (nr 20).

Przekazanie na rzecz diecezjalnego funduszu wynagrodzeń ofiar *iura stolae* i ofiar mszalnych powoduje pewną sprzeczność w stosunku do przepisów zawartych w kan. 531 i 551, które przewidują doprowadzenie tychże ofiar do wspólnej kasy parafialnej. Tak więc prawo partykularne musiałyby dokładnie ustalić, czy i w jakiej części ofiary te mogą być bezpośrednio przekazane na wynagrodzenie duchownych, a przede wszystkim na zapewnienie im odpowiednich warunków mieszkaniowych. Wydaje się, iż powyższe rozwiązanie pozwoliłoby uzgodnić sens składania tychże ofiar przez wiernych z obowiązkiem przekazania ich przez duchownych do wspólnej kasy parafialnej³⁸.

Istnieje również możliwość, iż biskup diecezjalny dla pokrycia potrzeb finansowych diecezjalnego funduszu wynagrodzeń zarządza przeprowadzenie specjalnej zbiórki (por. kan. 1266) albo nawet nałoży na publiczne osoby prawne, podległe jego władzy, umiarkowany podatek, proporcjonalny do ich dochodów (por. kan. 1263). Wówczas przede wszystkim wypadałoby opodatkować parafie – jako publiczne osoby prawne (por. kan. 515 § 3), na rzecz których duchowni bezpośrednio lub pośrednio wykonują posługę. Wreszcie istnieje także możliwość przynajmniej częściowego przekazania opłat administracyjnych i sądowych (por. kan. 1264 nr 1; 1649) na korzyść funduszu wynagrodzeń, co można uzasadnić partycypacją w kosztach utrzymania duchownych, będących pracownikami kurii diecezjalnej i sądów kościelnych³⁹.

Jeśli wynagrodzenie osób duchownych pełniących posługę na rzecz danej diecezji dokonuje się z funduszu wynagrodzeń, prawo partykularne powinno szczegółowo ustalić diecezjalny system wynagrodzeń. Wprawdzie nie istnieje żaden wyraźny obowiązek, by takowy system ustanowić, jednak wydaje się – przynajmniej w ramach przepisów o zarządzaniu funduszem – niemożliwe, aby z niego zrezygnować. Należałoby więc wziąć pod uwagę naturę zadania (np. wikary, proboszcz,

³⁷ Por. tamże, MK, can. 1274/5b.

³⁸ Por. tamże.

³⁹ Por. tamże, MK, can. 1274/5.

pracownik administracji kościelnej, biskup), okoliczności miejsca i czasu, a także każdorazowe warunki życiowe (np. duże miasto, wieś, miejsce zamieszkania na probostwie lub w prywatnym mieszkaniu). Szczegółowego ustalenia wymagałby w tym kontekście sposób (*modus*) wynagradzania. W końcu prawodawca partykularny powinien wydać normy odnośnie do charakteru funduszu, precyzując, czy duchowni są w pełni i całkowicie wynagradzani z funduszu wynagrodzeń, czy też ma on charakter funduszu wyrównawczego, z którego korzystają tylko duchowni wynagradzani poniżej kwoty ustalonej przez diecezjalny system wynagrodzeń⁴⁰.

Prawo partykularne obok podstawowych regulacji dotyczących bazy materialnej funduszu i określenia szczegółowych warunków wynagradzania duchowieństwa powinno również unormować sprawę zarządzania funduszem. Ponieważ KPK nie zawiera specjalnych kanonów, które by tę kwestię regulowały, należy uwzględnić przepisy zawarte w II tytule Zarząd dóbr (kan. 1273–1289) Księgi V. Skoro zatem zarządzanie diecezjalnym funduszem wynagrodzeń przypada biskupowi diecezjalnemu (por. kan. 393; 1276–1277), którego wspomagają w tym zadaniu duchowni i biegli świeccy (por. ES I, 8), nic nie stoi na przeszkodzie, by bezpośrednio i konkretne zarządzanie funduszem powierzyć ekonomowi diecezjalnemu (por. kan. 494; 1278). Zadania rady ekonomicznej (por. kan. 1280) funduszu mogłyby być sprawowane przez diecezjalną radę ekonomiczną, jednakże zaleca się raczej utworzenie osobnej rady złożonej z przedstawicieli diecezjalnej rady ekonomicznej (por. kan. 492) i – tam, gdzie w diecezji są ustanowieni – diakonów stałych (por. DK 21; ES I, 8).

Jeśli chodzi o kwestię statusu prawnego powyższego funduszu, na podstawie dosłownego tekstu normy możemy stwierdzić, że jest to samodzielna instytucja, która na mocy dekretu (*per decretum*) kompetentnej władzy zyskuje publiczną osobowość prawną, spełniając tym samym wymagania zawarte w kan. 116. Majątek będący jej własnością jest zatem majątkiem kościelnym. Dodać jednak należy, iż instytucja ta nie musi mieć osobowości prawnej⁴¹, a jej utworzenie na terenie diecezji nie stanowi bezwzględnie obowiązku. Prawodawca wskazuje bowiem wyraźnie na możliwość istnienia innej formy realizacji wynagradzania duchowieństwa. Nie oznacza to jednak, że obowiązek biskupa dotyczący utrzymania i troski o duchownych jemu podległych ma charakter pomocniczy, tak że biskup diecezjalny byłby kompetentny, czy też zobligowany do działania dopiero w sytuacji, gdy nikt inny nie poczuwałby się do obowiązku ich utrzymania (np. przez system beneficjalny); ze zwrotu „*nisi aliter eisdem provisum sit*” taki wniosek nie wynika. Biskup diecezjalny powinien najpierw zbadać, czy inne źródło wynagradzania duchownych, które ma im zapewnić utrzymanie, rzeczywiście spełnia to zadanie i nie opiera się całkowicie na systemie beneficjalnym. Gdyby ta forma nie okazała się przynajmniej tak skuteczna, jak wynagrodzenie z diecezjalnego fun-

⁴⁰ Por. tamże, MK, kan. 1274/4.

⁴¹ Por. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV..., s. 69.

duszu wynagrodzeń, wówczas istnieje konieczność ustanowienia go na terenie diecezji⁴².

Zgodnie z kan. 1274 § 2 tam, gdzie nie zorganizowano właściwego zabezpieczenia społecznego dla duchowieństwa, konferencja biskupów powinna zatroszczyć się o powołanie instytucji, która by w sposób wystarczający zapewniła duchownym ubezpieczenie społeczne⁴³ (*securitatis socialis*). Opieka socjalna (*praeventia socialis*) obejmuje w sensie kan. 281 § 2 zarówno świadczenia socjalne, jak i należyte utrzymanie duchownych, którzy są dotknięci chorobą, niezdolnością do pracy lub starością. Jeśli przyjmujemy takie znaczenie „opieki społecznej”, jakie nadaje jej prawo cywilne, będzie można podać właściwe znaczenie tego terminu w sensie prawa kanonicznego, posługując się przy tym DK 21⁴⁴ i ES I, 8⁴⁵. Teksty zawarte w tych dokumentach uwypuklają specyficzne cele funduszy socjalnych, do których należą: ubezpieczenie, opieka zdrowotna, należyte utrzymanie dla duchownych chorych, niezdolnych do pracy lub w podeszłym wieku. Przysłówek „satis” wskazuje w wystarczający sposób nie tylko na odpowiedni zakres świadczeń, lecz przede wszystkim na konieczność uzupełnienia ewentualnej opieki cywilnej, która okazuje się niewystarczająca⁴⁶.

Tekst schematu był nieco szerszy⁴⁷, przy czym dokonano skreślenia dwóch zbędnych sformułowań⁴⁸. Mimo że usunięto zwrot „pod nadzorem hierarchii”, to zasadniczo chodzi w schemacie o instytucję międzydiecezjalną⁴⁹. Wprowadzenie jej jest jednak warunkowe. Warunkiem erygowania funduszu ubezpieczeń na terenie podległym konferencji biskupów jest brak skutecznej instytucji gwarantującej właściwe zabezpieczenie społeczne duchownym, bez względu na to, przez jaki podmiot prawny jest ona powołana do istnienia, bowiem treść § 2 tego nie precyzuje. W takiej sytuacji konferencja biskupów ma obowiązek utworzenia funduszu

⁴² Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy...*, s. 39. Na temat funkcjonowania centralnego i diecezjalnych funduszy wynagrodzeń we Włoszech zob. G. Feliciani, *Finansowanie instytucji kościelnych i utrzymanie duchowieństwa. Doświadczenia włoskie*, [w:] *Systemy finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13–14 września 1999 r.*, pod red. J. Krukowskiego, Lublin 2000, s. 45–64.

⁴³ W sprawie zabezpieczenia socjalnego duchowieństwa wniosok do zrewidowania CIC 1917 przesłał w czerwcu 1968 r. Komisji do Spraw Reformy CIC ksiądz A. Tovar-Gonzalez z Meksyku – por. W. Wójcik, *Prace nad nowym Kodeksem Prawa Kanonicznego*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1969, nr 2, s. 47.

⁴⁴ „[...] satis provideatur tum congruenti praeventiae et ad adsistentiae sanitariae, quam vocant, tum debita sustentationi Presbyterorum qui infirmitate, invaliditate aut senectute laborant”.

⁴⁵ „[...] satis provideatur tum congruenti cuationi et adsistentiae sanitariae, quam vocant, tum debita sustentationi clericorum qui infirmitate, invaliditate aut senectute laboret”.

⁴⁶ Por. G. Marcuzzi, *Il sostentamento...*, s. 71–72.

⁴⁷ Por. *Schema canonum Libri V De iure patrimoniali Ecclesiae*, can. 16§2: „In nationibus ubi praeventia socialis in favorem cleri nondum apte ordinata est, curent Conferentiae Episcoporum pro suo cuiusque territorio ut habeantur instituta quibus, sub vigilantia Hierarchiae, securitati sociali clericorum satis provideatur”; (tekst polski w: PPK, t. XI, z. 2, nr 21387).

⁴⁸ Por. ComCan 1980, s. 410.

⁴⁹ Por. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV..., s. 69.

ubezpieczeń. Wyrażenie Kodeksu jest wyraźne: „curet ut habeatur”⁵⁰. Istnieje także możliwość wypracowania w poszczególnych diecezjach – pod nadzorem konferencji biskupów – własnego systemu ubezpieczeń społecznych obejmującego duchownych, jeśli zachodzi taka konieczność⁵¹. Jednakże wysiłek ekonomiczny nie jest tutaj bez znaczenia, dlatego utworzenie funduszu ubezpieczeń na wyższym szczeblu organizacyjnym Kościoła stwarzałoby możliwość skutecznego działania.

Mając na względzie bardziej efektywne osiągnięcie celów przez wspomnianą instytucję, zabezpieczającą ubezpieczenie społeczne duchowieństwa, KPK sugeruje międzydiecezjalną federację tychże instytucji bądź na zasadzie ich współpracy, bądź przez utworzenie odpowiedniego stowarzyszenia dla różnych diecezji, a nawet dla całego terytorium podległego konferencji biskupów (por. kan. 1274 § 4). Wydaje się, iż tekst przytoczonej normy nie wyklucza także możliwości istnienia dwuinstancyjnej struktury funduszy socjalnych, mianowicie powołania ich w każdej diecezji – jako fundusze podstawowe oraz ustanowienia przy konferencji biskupów funduszu centralnego. Zadaniem funduszu centralnego byłaby integracja środków finansowych funduszy diecezjalnych, pokrywanie ich ewentualnego niedoboru, a także coroczna kontrola zarządzania funduszami diecezjalnymi, ich planowanych budżetów oraz sprawozdań bilansowych. Instytucje te, jeśli to możliwe, powinny być tak utworzone, by uzyskały skuteczność działania w zakresie prawa świeckiego (por. kan. 1274 § 5). Norma ta ma charakter fakultatywny, prawodawca liczy się bowiem z odmiennymi warunkami istniejącymi w różnych państwach⁵².

Fundusz ubezpieczeniowy nie musi być zatem obowiązkowo powołany przez konferencję biskupów (por. kan. 1274 § 2). Konferencja biskupów powinna w takiej sytuacji sprawdzić konieczność ustanowienia takiego funduszu i wydać wymagane zarządzenia odnośnie do zakresu wypłacanych z niego świadczeń, jak również, z zachowaniem kan. 1275, jego prawnoramowej organizacji⁵³. Co więcej, zwrot „nondum apte ordinata” wskazuje na to, iż fundusz ubezpieczeniowy utworzony przez konferencję biskupów nie powinien podlegać ostatecznym regulacjom prawnym. Dopuszczalne jest jedynie tymczasowe rozwiązanie, tzn. do czasu, gdy poszczególne diecezje będą w stanie we własnym zakresie zapewnić wystarczające zabezpieczenie społeczne duchownym pełniącym służbę dla jej dobra. Tak więc nie wyklucza się wypracowania przez poszczególne diecezje w skali całego kraju, pod nadzorem konferencji biskupów, własnego systemu socjalnego. Ważne byłoby jednak, aby ujednolicono tę kwestię w całym regionie kościelnym (np. metropolia, terytorium konferencji biskupów)⁵⁴.

⁵⁰ Por. G. Marcuzzi, *Il sostentamento...*, s. 70–71.

⁵¹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy...*, s. 40; V. Rovera, *I beni temporal della Chiesa*, [w:] *La normativa del nuovo codice*, ed. E. Cappellini, Brescia 1983, s. 286.

⁵² Por. R. Puz a, *Die Verwaltung des Kirchenvermögens*, [w:] *HdbKathKR*, s. 905; R. Althaus, *Verschiedene Vermögensmassen*, MK, can. 1274/18–20.

⁵³ Por. tamże, MK, can. 1275/10.

⁵⁴ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy...*, s. 40.

Dla określenia osób, którym przysługuje prawo korzystania z funduszu ubezpieczeń, prawodawca – podobnie jak w § 1 – mówi bez wyjątku o wszystkich *clerici*. Dodatkowo KPK wyraźnie gwarantuje utrzymanie emerytowanym biskupom (por. kan. 402 § 2) i proboszczom (por. kan. 538 § 3). Również i w tym przypadku prawo to przysługuje nie tylko duchownym inkardynowanym, w znaczeniu pierwszej inkardynacji, do danej diecezji, lecz zasadniczo w sensie § 1 także duchownym pełniącym służbę na jej rzecz (por. kan. 269; 271). Wymaga to dokładnego określenia kompetencji biskupa *a quo i ad quem*, którzy winni zawrzeć między sobą odpowiednią umowę. Umowa taka powinna określać m.in. czas i miejsce wykonywania posługi, zamieszkanie, wynagrodzenie – z zaznaczeniem, kto i w jakiej wysokości ma je przekazywać, uprawnienia socjalne, możliwość odwiedzania rodzimej diecezji⁵⁵.

KPK nie zawiera żadnej szczegółowej normy odnośnie do źródeł dochodów funduszu socjalnego, *Kodeks kanonów Kościołów Wschodnich* natomiast zobowiązuje duchownych, aktualnie pełniących posługę, do materialnego wspierania tego funduszu⁵⁶. Jest to zgodne z postulatami dekretu o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II, gdzie w nr. 8 jest mowa o duchu braterstwa, solidarności i jedności w prezbiterium diecezjalnym⁵⁷. Kolejnymi źródłami dochodów mogą być ofiary wiernych, środki pochodzące z funduszu wynagrodzeń⁵⁸, świadczenia wyrównawcze z międzydiecezjalnego funduszu ubezpieczeń (por. kan. 1274 § 3), specjalne zbiórki (por. kan. 1266), umiarkowany podatek (por. kan. 1263). Międzydiecezjalnemu funduszowi ubezpieczeń nie przysługuje jednak przekazanie na jego rzecz uposażeń beneficjów, a przekazanie dochodów z beneficjów przysługuje tylko w wyjątkowych sytuacjach⁵⁹, ponieważ instytucja ta może być uważana jedynie jako wyjątkowy środek doraźny, służący wypłacaniu świadczeń duchownym, przy założeniu, iż utrzymanie (*sustentatio*) nie jest w żaden inny sposób zagwarantowane⁶⁰.

⁵⁵ Por. tenże, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, *Lud Boży. Jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 82.

⁵⁶ Por. KKKW, kan. 390 § 2: „[...] Aby to prawo mogło być zrealizowane, duchowni są zobowiązani opłacać składki w instytucji, o której mowa w kan. 1021 § 2, zgodnie z przepisem prawa partykularnego”.

⁵⁷ Por. G. Marcuzzi, *Il sostentamento...*, s. 71.

⁵⁸ Wskazuje na taką możliwość odwołanie się w kan. 1274 § 1 do kan. 281 bez podania paragrafu, jak również użycie w tekście normy słowa *sustentatio* (utrzymanie), którego zakres znaczeniowy wykracza poza *remuneratio* (wynagrodzenie) – por. H. Heimerl, H. Pree, *Handbuch des Vermögensrechts der katholischen Kirche*, Regensburg 1993, 5/158. W praktyce mogłoby się to odbywać bądź przez ryczałt potrącany z wynagrodzenia i przekazywany bezpośrednio z funduszu wynagrodzeń do odpowiedniego funduszu socjalnego, bądź przez ustalenie obowiązkowych składek wpłacanych na rzecz funduszu socjalnego przez samego duchownego.

⁵⁹ Por. R. Althaus, *Verschiedene Vermögensmassen*, MK, can. 1272/6.

⁶⁰ Por. tamże, MK, can. 1274/13.

LA CURA DEL VESCOVO DIOCESANO DEL SOSTENTAMENTO DEL CLERO NEL CODICE DI DIRITTO CANONICO DEL 1983

S o m m a r i o

Nel can. 281 § 1 il legislatore ecclesiastico asserisce che i membri del clero adempienti un servizio nella Chiesa meritano una retribuzione. La *Remuneratio* costituisce uno degli elementi della *sustentatio*, cioè del mantenimento del clero. I membri del clero, secondo il can. 281 § 2, dovrebbero non solo ricevere una retribuzione per il lavoro svolto, ma aver anche assicurata l'assistenza sociale (*assistentia socialis*) in caso di malattia, invalidità o vecchiaia.

I membri del clero incardinati in una Chiesa particolare sono a disposizione del vescovo diocesano incondizionatamente e a tempo indeterminato, dal momento che sono obbligati al servizio in tale Chiesa (cfr. CD 28). Invece il vescovo può disporre solo in modo limitato dei sacerdoti adempienti un servizio nella Chiesa particolare, ma in essa non incardinati. La differente misura della disponibilità costituisce la base della diversa posizione del sacerdote nel presbiterio della Chiesa particolare. Questo influisce nella realizzazione, da parte del vescovo diocesano, dell'obbligo della cura particolare nei confronti del clero a lui soggetto (cfr. can. 384), dal momento che, in conformità alla struttura del presbiterio, tale obbligo si estende nella sua pienezza soltanto al clero formante il nucleo del presbiterio, cioè incardinato nella diocesi.

Inoltre nel can. 1274 CDC il legislatore ecclesiastico impone al vescovo diocesano l'obbligo facoltativo di erigere un fondo retribuzioni, con lo scopo di raccogliere i beni e le offerte destinati al mantenimento del clero in servizio per il bene della diocesi, ed anche un fondo sociale in grado di garantire in modo sufficiente l'assicurazione sociale ai membri del clero nei luoghi dove non è stata ancora organizzata un'appropriata assicurazione sociale per il clero. Nel caso in cui una diocesi, per motivi economici, non sia in grado di assolvere a quest'obbligo, la cura dell'assicurazione sociale del clero ricade sulla Conferenza Episcopale. Le offerte dei fedeli, che in questo modo adempiono all'obbligo di venire incontro alle necessità della Chiesa (cfr. can. 222 § 1), costituiscono uno dei mezzi materiali destinati alla realizzazione degli scopi del fondo retribuzioni e del fondo sociale.

Thum. *Maria Adelaide Mongini*